

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

**احكام فقهی مورد ابتلا
در سفر عتبات عالیات**

ستاد مرکزی اربعین حسینی
کمیته فرهنگی و آموزشی

احکام فقهی مورد ابتلا در سفر عتبات عالیات
(ویراست دوم)

گردآوری و تدوین: منصور مظاهری
آماده‌سازی متن: حسن عموعبداللہی
نوبت چاپ: اول، تابستان ۱۳۹۶
ستاد مرکزی اربعین
کمیته فرهنگی - آموزشی

پورتال اربعین:

ALARBAEEN.IR

کانال آموزش و فرهنگ اربعین در تلگرام:

TELEGARM.ME/ALARBAEN

پیش‌گفتار

حضور مشتاقان حسینی در موسم اربعین در عتبات عالیات، نیازها و انتظاراتی را در عرصه‌ها و حوزه‌های مختلف ایجاد می‌کند؛ از جمله مهم‌ترین این نیازها، حوزه‌های معرفتی و احکام شرعی می‌باشد. بی‌تردید زائران عزیز در این سفر معنوی از متصدیان تبلیغی و فرهنگی انتظار دارند تا فضا و عرصه را برای حضور، مطابق شریعت اسلامی و آموزش‌های اسلام فراهم آورند. اولین گام در راستای برآورده ساختن و پاسخگویی به این انتظار و نیاز، آگاهی‌بخشی به زائران و دسترسی ایشان به احکام مورد ابتلا در این سفر می‌باشد.

به‌همین منظور با توجه به ابعاد مختلف و تجارب به دست آمده از این آیین باشکوه در سال گذشته، کمیته فرهنگی و

آموزشی، مجموعه احکام فقهی مورد ابتلا را استخراج و تدوین نموده تا در اختیار مبلغان و زائران عزیز قرار گیرد. برای این منظور از استاد ارجمند جناب حجت الاسلام والمسلمین منصور مظاهری درخواست گردید که با توجه به سوابق و توانایی و مراتب علمی ایشان، با تدوین مجموعه مذکور، این کمیته را یاری رسانند؛ که با پذیرش و اهتمام و تلاش بی‌شائبه و مجدانه ایشان و همچنین الطاف خداوند، این مجموعه تدوین و آماده گشت.

لازم می‌دانیم از زحمات ایشان و عنایت و محبت دفاتر مراجع عظام، حضرات آیات: خامنه‌ای، سیستانی، مکارم شیرازی و صافی گلپایگانی که با اظهار نظر و راهنمایی‌های ارزشمند خویش ما را در تدوین این اثر یاری رسانند صمیمانه تقدیر و تشکر نماییم.

سناد مرکزی اربعین

کمیته فرهنگی - آموزشی

فهرست مطالب

مقدمه	۱۳
بخش اول:	
احکام سفر	۱۷
پیش از سفر	۱۹
در سفر	۲۰
نماز مسافر	۲۰
شرایط شکسته خواندن نماز	۲۱
کثیر السفر و حکم آن	۲۴
معیار سفری که موجب تمام خواندن نماز است	۲۵
حد ترخص	۲۷
معیار محاسبه در حد مسافت شرعی	۲۸
قصد اقامت	۲۹
شرط تحقق قصد اقامت	۲۹
اجازه شوهر در سفر	۳۱
اجازه پدر و مادر در سفر	۳۲
تخییر مسافر بین قصر و تمام در نماز	۳۲
نماز قضا در سفر	۳۵
اقتدای مسافر در نماز جماعت	۳۵

بخش دوم:

- ۳۹ احکام مختص به حرم
- ۴۱ غسل زیارت
- ۴۲ استحباب نماز در حرم معصومین علیهم السلام
- ۴۳ حفظ حرمت حرم
- ۴۴ بردن مهر و قرآن و کتب ادعیه از مسجد و حرم
- ۴۴ محاذی و یا مقدم بودن بر قبر امام علیه السلام در نماز
- ۴۵ جاگرفتن برای نماز
- ۴۸ ورود جنب، حائض، نفساء و مستحاضه به حرم ائمه معصومین
- ۵۰ سجده بر قبر امام معصوم علیه السلام
- ۵۰ تصرف در اموال اهدایی به حرم

بخش سوم:

- ۵۱ احکام عزاداری
- ۵۳ پوشیدن لباس سیاه در عزای اهل بیت علیهم السلام
- ۵۳ خواندن روضه‌های غیرواقعی و غیرمعتبر
- ۵۴ نقل مطالب بی‌مأخذ در عزاداری
- ۵۵ کیفیت عزاداری اهل بیت علیهم السلام
- ۵۵ استفاده از آلات موسیقی در عزاداری
- ۵۶ برهنه‌شدن در عزاداری
- ۵۷ عزاداری و رعایت حال مردم
- ۵۸ استفاده از علم در عزاداری
- ۵۸ بلند کردن صدای بلندگوهای هیئت عزاداری
- ۵۹ تمثال معصومین علیهم السلام

فهرست مطالب * ۹

دورانداختن عکس اماکن متبرکه	۵۹
غلو در مداحی	۵۹
تکرار بعضی عبارات ادعیه	۶۰
سخنان تفرقه‌انگیز	۶۰
مداحی بانوان	۶۱
اختلاط زن و مرد هنگام زیارت	۶۱
هدایای مردمی به عزاداری	۶۲
خاتمه	۶۵
احکام نذر	۶۷
اجازه شوهر برای نذر زن	۷۱
نذر روزه در سفر	۷۱
احکام مساجد و مسجد کوفه	۷۲
زیارت قبور	۷۳
احکام تربت	۷۴
رعایت قوانین و مقررات	۷۶
کمک به متکدیان	۷۷
اشیای پیدا شده	۷۷
محاذات و یا مقدم بودن زن بر مرد در نماز	۷۹
احکام بانوان	۸۰

بسم الله

آنچه در کتاب « احکام فقهی مورد ابتلا در عقبات عالیات » بیان شده مطابق با فتاوی ای حضرت آیه الله خاتمی « دامت برکاته » می باشد.

دقق
حضرت آیه الله خاتمی شافعه العقی
بخش استفتاءات

بسم الله الرحمن الرحیم

بنا بر شهادت بعضی از اعضاء محترم هیئت استفتاء، فتاوی ای که در این کتاب آمده است مطابق با فتاوی ای مرجع عالیقدر حضرت آیت الله العظمی صافی گلپایگانی دغد اوارت

می باشد.

بسمیت الی

مجموعه مربوط به احکام عقبات عالیات مورد بررسی قرار گرفت با فتاوی ای آیت الله العظمی (مکارم شیرازی) دام ظلّه، محققان گردید. امیدواریم تمام دستداران اسلام بیت (علیه السلام) و زوار عقبات عالیات از آن بهره مند گردند و مآثر دعای خیر خود مستقر سازند. همیشه موفق باشید

۱۳۹۴/۸/۱۴

فرماندهی استفتاءات مجلس شورای اسلامی

مقدمه

الحمد لله رب العالمين و صلى الله على سيدنا محمد و اله الطيبين و الطاهرين و اللعن الدائم على اعدائهم اجمعين من الاولين و الاخرين.

آيين مقدس اسلام به عنوان كامل ترين و جامع ترين دين كه مي تواند ضامن سعادت دنيوي و اخروي همه انسانها باشد، داراي احكام و قوانيني است كه در عين سادگي و سهولت مي تواند در زمينه هاي مختلف زندگي بشر جوابگوي نيازهاي گوناگون اسلام باشد و اين احكام و قوانين نماد عملي بندگي حضرت حق است.

علم فقه تنها علمي است كه در اين راستا به تبیین این احكام پرداخته و در اين علم انسانها كيفيت احكام و امثال و اطاعت اوامر و

دستورات شرع مقدس را فرامی‌گیرند و تمام شئون زندگی فردی و اجتماعی خود را بر اساس وظیفه شرعی اداره می‌نمایند.

یکی از بارزترین مصادیق اهتمام به فقه، پرسش کردن از فقهایی است که شایستگی اظهارنظر را داشته و مؤمنین با رجوع به آنها و سؤال از آنان در زمینه‌های مختلف، وظیفه شرعی خود را می‌آموزند. در زمان غیبت امام معصوم علیه السلام بنا بر آنچه در توفیق شریف آمده است باید به حاملان علوم اهل بیت علیهم السلام و رواة احادیث مراجعه نمود.

«و اما الحوادث الواقعة فارجعوا فیها الی رواة احادیثنا»^۱

مجموعه‌ای که در پیش رو دارید احکام فقهی مورد ابتلا در عتبات عالیات و در جهت سهولت دسترسی عموم و به ویژه روحانیون کاروان‌های عتبات عالیات، تنظیم و تدوین گردیده و تلاش بر این بوده که مسائل مورد ابتلا در این سفر جمع‌آوری گردد.

این مجموعه بر اساس فتاوی آیات عظام: خامنه‌ای، سیستانی، صافی گلپایگانی و مکارم شیرازی (دامت برکاتهم) تنظیم شده است.

یادآوری چند نکته:

۱. در مواردی که اختلاف فتاوی در آن وجود ندارد اسم آیات عظام بیان نشده است.
۲. در مواردی که اختلاف بین فتاوی وجود دارد، بیان فتاوی آیات عظام بر اساس حروف الفبا بوده است.
۳. نسبت به فتاوی آیات عظام: خامنه‌ای، صافی گلپایگانی و مکارم شیرازی پس از تنظیم، تأییدیه نیز از دفاتر آن آیات عظام گرفته شده است.
۴. نسبت به فتاوی حضرت آیت الله العظمی سیستانی (دامت برکاته) از منابع فتاوی ایشان: منهاج الصالحین، تعلیقه عروه، توضیح المسائل، توضیح المسائل جامع، استفتائات، سایت فارسی و عربی معظم له استفاده و در چند مورد از دفتر ایشان سؤال شده و

نسبت به مواردی که با آیات عظام دیگر اختلاف نظر وجود دارد در پاورقی آدرس داده شده است.
۵. بنابر نظر حضرت آیت الله سیستانی بر اساس آنچه در منهاج الصالحین و تعلیقه عروه بیان شده، انجام مستحبات به قصد رجاء انجام گیرد.

محرم الحرام ۱۴۳۷ هـ . ق

منصور مظاهری

بخش اول:

احكام سفر

پیش از سفر

انجام این امور پیش از سفر و هنگام آغاز آن مناسب است:

۱. طلب خیر از خداوند بدین معنی که از خداوند

خیر و خوبی در این سفر را درخواست کند؛

۲. اطلاع دادن به دوستان و بستگان و حلالیت طلبیدن از آنان؛

۳. وصیت کردن، به خصوص نسبت به امور واجب؛

۴. انتخاب همسفران مناسب و هم‌شان خود از نظر اخلاقی؛

۵. انتخاب زمان مناسب برای سفر که در ایام هفته

روزهای شنبه و پس از آن روزهای سه شنبه و

پنج‌شنبه است و روز جمعه قبل از نماز جمعه

مکروه است. اگر در سایر ایام هفته لازم شد به

سفر برود صدقه بدهد و برود؛

۲۰ * احکام فقهی مورد ابتلا در سفر عبادت‌آباد

۶. خواندن دعای سفر و آیات و سوره‌های قرآن که از جمله آنهاست: سوره قدر، سوره حمد، سوره ناس، سوره فلق و آیه الکرسی؛
۷. صدقه دادن در آغاز سفر و بهتر است هنگام سوار شدن به وسیله نقلیه صدقه بدهد؛
۸. غسل کردن پیش از آغاز سفر خصوصاً برای زیارت امام حسین علیه السلام.

در سفر

مناسب است این امور انجام شود:

۱. زاد و توشه لازم و کافی به همراه داشته باشد.
۲. با همسفران خود با اخلاق نیکو رفتار کند.
۳. به افراد ضعیف و مریض در طول سفر کمک کند.
۴. به فقرا و مساکین صدقه بدهد.

نماز مسافر

بر مسافر واجب است نمازهای چهار رکعتی ظهر، عصر و عشا را با شرایطی که خواهد آمد

شکسته «دو رکعت» بخواند ولی نماز صبح و مغرب شکسته نمی‌شود و در سفر نافله‌های ظهر و عصر و عشا ساقط است. البته خواندن نافله عشاء رجاء اشکال ندارد.

شرایط شکسته خواندن نماز

۱. سفر او به مقدار مسافت شرعی باشد یعنی رفتن یا برگشتن و یا رفت و برگشت او روی هم هشت فرسخ شرعی باشد مشروط به اینکه رفتن او کمتر از چهار فرسخ نباشد. (آیت الله خامنه‌ای)

سفر او به مقدار مسافت شرعی باشد یعنی رفتن یا برگشتن و یا رفت و برگشت او روی هم هشت فرسخ شرعی (۴۴ کیلومتر تقریباً) باشد خواه رفتن یا برگشتن کمتر از چهار فرسخ باشد یا نباشد. (آیت الله سیستانی)

سفر او به مقدار مسافت شرعی باشد یعنی رفتن یا برگشتن و یا رفت و برگشت او روی هم هشت فرسخ (حدود ۴۴ کیلومتر) باشد مشروط به اینکه هر یک از رفت و برگشت کمتر از چهار فرسخ نباشد و

اگر یکی کمتر بود احتیاط به جمع خوانده شود. (آیت الله صافی)

سفر او به مقدار مسافت شرعی باشد یعنی رفتن یا برگشتن و یا رفت و برگشت او روی هم هشت فرسخ شرعی (۴۳ کیلومتر) باشد مشروط به اینکه رفتن او کمتر از چهار فرسخ نباشد. (آیت الله مکارم)

۲. از اول مسافرت قصد پیمودن هشت فرسخ را داشته باشد. بنابراین اگر از ابتدا قصد پیمودن هشت فرسخ را نداشته باشد و یا قصد پیمودن کمتر از آن را داشته و بعد از رسیدن به مقصد تصمیم بگیرد به جایی برود که فاصله آن با مکان اول کمتر از مسافت شرعی است ولی از منزل تا آنجا به اندازه مسافت شرعی است باید نمازش را تمام بخواند.

۳. در بین راه از قصد خود مبنی بر پیمودن مسافت شرعی برنگردد. بنابراین اگر در بین راه پیش از رسیدن به چهار فرسخ از قصد خود برگردد یا مردد شود حکم سفر بعد از آن بر او جاری نمی شود

بخش اول: احکام سفر * ۲۳

هرچند نمازی که قبل از عدول از قصد خود به صورت شکسته خوانده صحیح است.

۴. قصد قطع سفر در اثنای پیمودن مسافت شرعی با عبور از وطن خود یا جایی که می‌خواهد ده روز یا بیشتر در آنجا بماند نداشته باشد.

اگر می‌خواهد از وطن بدون توقف بگذرد باید احتیاطاً هم شکسته بخواند و هم تمام. (آیت الله سیستانی)^۱

۵. سفر از نظر شرعی برای او جایز باشد، بنابراین اگر سفر معصیت و حرام باشد اعم از اینکه خود سفر حرام باشد مثل فرار از جهاد یا هدف از سفر کار حرامی باشد مثل سفر برای راهزنی حکم سفر را ندارد و نماز تمام است.

۶. مسافر از کسانی که خانه به دوش هستند، نباشد مانند بعضی صحرائشینان که محل زندگی ثابتی ندارند، بلکه در بیابان‌ها گردش می‌کنند و هر جا آب و علف و چراگاه پیدا کنند می‌مانند.

۱. توضیح المسائل، شرط چهارم از شروط قصر.

۷. مسافرت را شغل خود قرار نداده باشد مانند باربر، راننده و ملوان و... کسی که شغل او در سفر است در سفرهای شغلی، ملحق به اینهاست. (آیات عظام: خامنه‌ای و صافی)

کثرت سفر نداشته باشد هرچند شغل او نباشد. (آیات عظام: سیستانی و مکارم)

۸. به حد ترخص برسد.

کثیر السفر و حکم آن

اگر سفر، شغل یا مقدمه شغل نباشد هرچند کثرت هم داشته باشد موجب شکسته شدن نماز می‌شود و به طور کلی عنوان کثیرالسفر حکمی ندارد و موضوع حکم شرعی نیست، بلکه تمام خواندن نماز و صحت روزه برای کسی است که یا سفر شغل اوست (مانند راننده و خلبان و مانند آن) و یا برای انجام شغل مسافرت می‌نماید (مثل کارمند و کارگر که به اندازه مسافت شرعی برای کارشان مسافرت می‌کنند که این

بخش اول: احکام سفر * ۲۵

افراد در مبدا و مقصد و بین راه نمازشان تمام و روزه‌اشان صحیح است. (آیات عظام: خامنه‌ای و صافی)
اگر کسی به هر دلیلی کثرت سفر پیدا کند ولو شغل او یا مقدمه شغل او نباشد نمازش تمام است. (آیات عظام: سیستانی و مکارم)

معیار سفری که موجب تمام خواندن نماز است

اگر حداقل سه ماه سفر شغلی بوده و ده روز نیز استقرار در جایی نباشد، نماز در محل زندگی و محل کار و بین راه رفت و آمد تمام و روزه صحیح است. (آیت الله خامنه‌ای)

کثیرالسفر بر کسی صدق می‌کند که حداقل ده بار در ماه و در ده روز آن سفر برود یا ده روز در حال سفر باشد هرچند ضمن دو یا سه سفر باشد با این شرط که تصمیم بر ادامه داشته باشد به مدت شش ماه در یک سال و یا سه ماه در چند سال را داشته باشد و در این صورت نماز او در همه مسافرت‌ها هرچند غیر

سفرهای متکرر او باشد تمام است. البته در دو هفته اول بین نماز شکسته و تمام احتیاطاً جمع نماید و اگر عدد و یا روزهای مسافرت او در ماه هشت یا نه باشد بنابر احتیاط واجب در همه سفرها باید هم شکسته بخواند و هم تمام و اگر کمتر از این باشد نماز شکسته است. (آیت الله سیستانی)^۱

اگر به مدت سه ماه یا بیشتر حداقل هر ده روز یک سفر شغلی تحقق پیدا کند به نحوی که ده روز یکجا اقامت نشود نماز در سفرهای شغلی غیر از سفر اول در مبدأ، مقصد و بین راه نماز، تمام و روزه صحیح است و اگر ده روز یا بیشتر در یک محل اقامت شود در سفر اول شغلی نماز شکسته و بعد از آن تمام است. (آیت الله صافی)

اگر به مدت یک ماه هر روز و یا هفته‌ای حداقل سه روز رفت و آمد داشته باشد و این کار برای مدتی

۱. توضیح المسائل، م ۱۲۹۵.

بخش اول: احکام سفر * ۲۷

(حداقل دو ماه) ادامه داشته باشد حکم کثیرالسفر را دارد. (آیت الله مکارم)

حد ترخص

معیار شنیده نشدن اذان آخر شهر از طرفی است که مسافر از آن خارج و یا داخل آن می شود. (آیت الله خامنه‌ای) و یا دیده نشدن دیوارهای شهر است. (آیت الله صافی)

حد ترخص جایی است که اهل شهر حتی آنها که در خارج شهر و توابع آن هستند مسافر را نتوانند ببینند و نشانه آن این است که او اهل شهر را نتواند ببیند. (آیت الله سیستانی)^۱

معیار شنیدن اذان آخر شهر از طرفی است که مسافر از آن خارج و یا داخل آن می شود و همچنین مشاهده شدن شخص مسافر از سوی اهالی شهر یا مشاهده نشدن. (آیت الله مکارم)

۱. توضیح المسائل، م ۱۳۰۴.

معیار محاسبه در حد مسافت شرعی

ابتدای مسافت شرعی نسبت به شهر مبدأ از آخر شهر محاسبه می‌شود و به مقصد هم اگر برای نقطه خاصی سفر نکرده بلکه مقصد خود شهر است اول شهر ملاک است، اما اگر نقطه خاصی مد نظر است مثلاً دوستی او را به منزل یا باغی که داخل همان شهر است دعوت کرده در محاسبه مسافت همان نقطه باید در نظر گرفته شود. (آیت الله خامنه‌ای)

ابتدای مسافت شرعی را باید از جایی حساب کند که شخص پس از عبور از آنجا مسافر محسوب می‌شود و آنجا غالباً آخر شهر یا روستاست، ولی در بعضی از شهرهای بسیار بزرگ (بلاد کبیره) ممکن است آخر محله باشد و انتهای مسافت شرعی برای خود مسافری که قصد دارد به شهر یا روستایی که وطن او نمی‌باشد سفر نماید آخرین مقصد فرد در آن شهر یا روستا می‌باشد. (آیت الله سیستانی)^۱

۱. توضیح المسائل جامع، م ۱۵۵۱.

بخش اول: احکام سفر * ۲۹

ابتدای مسافت شرعی نسبت به شهر مبدأ و شهر مقصد، اول شهر است. (آیات عظام: صافی و مکارم)

قصد اقامت

قصد ده روز کامل از اذان صبح روز اول تا غروب روز دهم کافی است و اگر از بین روز شروع کند تا همان ساعت از روز یازدهم باید بماند.

شرط تحقق قصد اقامت

۱. مسافری که قصد اقامت ده روز نماید و از ابتدا قصد خروج از محل اقامت را نداشته باشد با خواندن حداقل یک نماز چهاررکعتی در آنجا نماز تمام است و پس از آن، خارج شدن از محل اقامت به مقدار کمتر از مسافت شرعی به قصد اقامت ضرر نمی‌رساند.

نکته: اگر هنگام قصد اقامت تصمیم به خارج شدن کمتر از مسافت شرعی به میزان بیشتر از شش یا هفت ساعت در مجموع ده روز داشته باشد قصد اقامت

صحیح نیست هم چنان که در صورت اول اگر به مقدار مسافت شرعی یا بیشتر سفری پیش آمد اقامت به هم می خورد و زمانی که به محل اقامت برگشت اگر قصد اقامت جدید نکند باید نمازها را شکسته بخواند. (آیت الله خامنه ای)

اگر مدت رفت و آمد به اندازه ای باشد که در نظر عرف با اقامت ده روز منافات ندارد نماز را تمام بخواند، مثلاً^۱ در نصف روز خارج شده و سپس برگردد هر چند برگشتنش بعد از رسیدن شب باشد مگر در صورتی که این طور خارج شدن او به مقداری تکرار شود که عرفاً بگویند در دو جا یا بیشتر اقامت دارد. (آیت الله سیستانی)^۱

اگر هنگام قصد اقامت تصمیم به خارج شدن گرچه کمتر از مسافت شرعی داشته باشد قصد اقامت صحیح نیست. (آیت الله صافی)

۱. توضیح المسائل، م ۱۳۲۳.

بخش اول: احکام سفر * ۳۱

کسانی که قصد اقامت می‌کنند می‌توانند روزی یکی دو ساعت از محل اقامت، به کمتر از مسافت شرعیه مسافرت کنند. (آیت الله مکارم)

۲. مسافری که می‌خواهد ده روز در محلی بماند در صورتی باید نماز را تمام بخواند که بخواند تمام ده روز در یک مکان بماند. پس اگر قصد ده روز در دو محل که از نظر عرف دو مکان محسوب شود داشته باشد، مثلاً (فاصله دو محل بیش از سه یا چهار کیلومتر باشد. آیت الله مکارم) ده روز در نجف و کوفه بماند باید نماز را شکسته بخواند.

اجازه شوهر در سفر

اگر زن بدون اجازه شوهر سفری برود که بر او واجب نباشد (مجاز نباشد) (آیت الله مکارم)) آن سفر حرام بوده و نماز او تمام و روزه‌اش را باید به جا آورد هر چند مسافر باشد.

اجازه پدر و مادر در سفر

اگر فرزند با وجود نهی پدر و مادر سفری برود که بر وی واجب نباشد (مجاز نباشد) (آیت الله مکارم) در صورتی که موجب اذیت آنها شود سفرش حرام و نماز او تمام و روزه اش صحیح است. (آیات عظام: خامنه‌ای، صافی و مکارم)

سفری که واجب نیست اگر سبب اذیت ناشی از دلسوزی پدر و مادر باشد حرام است و انسان باید در آن سفر نماز را تمام و روزه هم بگیرد. (آیت الله سیستانی)^۱

تخیر مسافر بین قصر و تمام در نماز

۱. در مسجد کوفه و حائر حسینی مسافر می‌تواند نماز را تمام یا شکسته بخواند ولی تمام خواندن افضل است.

در حائر حسینی همه روزه شریفه (زیر گنبد) و مسجد متصل به آن و رواق‌ها داخل در حائر می‌باشند

۱. توضیح المسائل، م ۱۲۸۱.

بخش اول: احکام سفر * ۳۳

ولی مسافر در صحن* و شهر کربلا باید نماز را شکسته بخواند. (آیات عظام: خامنه‌ای و مکارم)

مسافر می‌تواند در تمام شهر کوفه حتی قسمت‌های توسعه یافته آن و در حرم سیدالشهداء علیه السلام تا مقدار ۱۱/۵ متر از اطراف قبر مقدس، نمازش را تمام بخواند اما در سایر قسمت‌های حرم آن حضرت و شهر کربلا احتیاط واجب آن است که نماز را شکسته بخواند. (آیت الله سیستانی)^۱

در مسجد کوفه و حائر حسینی مسافر می‌تواند نماز را تمام یا شکسته بخواند ولی اتمام افضل است و حائر حسینی زیر گنبد می‌باشد ولی مسافر در صحن و شهر کربلا باید نماز را شکسته بخواند. (آیت الله صافی)

۲. مسافر می‌تواند در اماکن مذکور بدون نیت تمام یا شکسته نماز را شروع کند و در وسط آن یکی را

* در صحن مسقف فعلی مانند زیر گنبد و مسجد متصل به آن، حکم تخییر بین قصر و تمام جاری است. (آیت الله مکارم)
۱. توضیح المسائل جامع، م ۱۶۳۵.

۳۴ ✨ احکام فقهی مورد ابتلا در سفر عبادت‌آباد

اختیار کند و بر همان اساس نماز را به پایان ببرد و حتی در اثنای نماز می‌تواند نیت را برگرداند مثلاً به نیت شکسته خواندن نماز را شروع کرده، ولی در اثنای نماز قصد کند که نماز را چهار رکعتی تمام کند و همچنین به عکس تا وقتی که محل عدول نگذشته باشد. پس اگر به نیت چهار رکعتی نماز را شروع کرده و در رکعت اول یا دوم تصمیم گرفت که نماز را شکسته بخواند اشکال ندارد.

۳. نمازی که در اماکن مذکور از مسافر فوت شده در قضای آن در صورتی که در آن اماکن به جا آورد بین شکسته و کامل خواندن مخیر است ولی در غیر آن اماکن احتیاط واجب آن است که شکسته قضا کند. (آیات عظام: خامنه‌ای، صافی و مکارم)

حکم تخییر در نماز اداء جاریست و شامل نماز قضا نمی‌شود. (آیت الله سیستانی)

۴. حکم تخییر در اماکن مذکور اختصاص به نماز دارد و روزه مسافری که قصد ده روز نکرده صحیح نیست.

نماز قضا در سفر

۱. اگر مسافر بخواهد نمازهایی را که در غیر سفر از وی فوت شده به جا آورد باید نمازهای ظهر و عصر و عشا را چهار رکعتی قضا نماید و اگر در سفر این نمازها از او فوت شود باید قضای آن را دو رکعتی به جا آورد هرچند در وطن آنها را قضا نماید.

۲. خواندن نماز قضا به جماعت اشکال ندارد و تفاوتی ندارد که نماز امام جماعت ادا باشد و یا قضای حتمی.

اقتدای مسافر در نماز جماعت

۱. مسافر اگر به امام جماعت که نماز را تمام می خواند اقتدا نماید هرچند ثوابش از نماز جماعت که هر دو - امام و مأموم - نمازشان تمام باشد یا هر

۳۶ ✨ احکام فقهی مورد ابتلا در سفر عبادت‌آباد

دو نمازشان شکسته باشد کمتر است، ولی از نماز فردای ثواب بیشتری دارد.

۲. مسافر که پس از اتمام دو رکعت سلام می‌دهد می‌تواند در دو رکعت دیگر به امام جماعت نماز دیگری - ادا یا قضا - را اقتدا نماید.

۳. در دو رکعت آخر که مسافر نماز دیگری را اقتدا می‌نماید، لازم نیست آن نماز دو رکعتی باشد، لذا می‌تواند نماز سه رکعتی یا چهار رکعتی را هم اقتدا نماید.

۴. در رکعت سوم که مسافر اقتدا می‌نماید، اگر فرصت خواندن حمد و سوره یا لا اقل حمد تنها را داشته باشد، می‌تواند قبل از رکوع امام اقتدا نماید، ولی اگر چنین فرصتی را ندارد بنا بر احتیاط واجب صبر کند تا امام جماعت به رکوع رود آنگاه می‌تواند تکبیر بگوید و به رکوع امام جماعت برسد و صحیح است. (آیات عظام: خامنه‌ای، سیستانی و صافی)

در رکعت سوم که مسافر اقتدا می‌نماید، اگر فرصت خواندن حمد و سوره یا لا اقل حمد تنها را داشته باشد،

می‌تواند قبل از رکوع امام اقتدا نماید، ولی اگر چنین فرصتی را ندارد می‌تواند صبر کند تا امام جماعت به رکوع رود آنگاه می‌تواند تکبیر بگوید و به رکوع امام جماعت برسد و صحیح است. (آیت الله مکارم)

۵. اگر مسافر به تصور این که فرصت حمد و سوره را دارد اقتدا نماید ولی قبل از تمام شدن حمد، امام جماعت به رکوع برود (بنابر احتیاط واجب) (آیت الله صافی) باید حمد را به پایان ببرد و اگر به رکوع امام جماعت هم نرسد، ولی به سجده برسد نمازش به جماعت صحیح است. (آیات عظام: خامنه‌ای و صافی)

اگر مسافر به تصور این که فرصت حمد و سوره را دارد اقتدا نماید، ولی قبل از تمام شدن حمد، امام جماعت به رکوع برود می‌تواند حمد را قطع نماید و با امام رکوع رود، ولی احتیاط مستحب در این صورت آن است که قصد فرادا کرده و نماز را تمام کند. (آیت الله سیستانی)^۱

۱. توضیح المسائل، م ۱۴۲۲.

۳۸ ✨ احکام فقهی مورد ابتلا در سفر عنایت عالیها

اگر مسافر به تصور این که فرصت حمد و سوره را دارد اقتدا نماید ولی قبل از تمام شدن حمد، امام جماعت به رکوع برود باید حمد را به پایان ببرد و اگر به رکوع امام جماعت هم نرسد، نماز را فرادا ادامه دهد. (آیت الله مکارم)

۶. مسافری که در رکعت سوم یا چهارم نماز جماعت اقتدا نموده باید حمد و سوره را آهسته بخواند.

بخش دوم:

احكام مختص به حرم

غسل زیارت

۱. غسل زیارت ائمه معصومین علیهم السلام مستحب است و با غسل‌های دیگر تفاوتی ندارد. (آیات عظام خامنه‌ای، صافی و مکارم)

استحباب آن ثابت نیست و کسی که می‌خواهد انجام دهد باید به قصد رجاء باشد. (آیت الله سیستانی)^۱
۲. غسل زیارت کفایت از وضوء نمی‌کند. (آیات

عظام: خامنه‌ای، سیستانی و صافی)

غسل زیارت کفایت از وضوء می‌کند. (آیت الله مکارم)
۳. اگر بعد از غسل کاری کند که وضوء را باطل می‌نماید؛ مثلاً بخوابد غسل باطل می‌شود و مستحب است (به قصد رجاء (آیت الله سیستانی)) دوباره غسل را بجا آورد. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی و صافی)

اگر بعد از غسل کاری کند که وضوء را باطل می‌نماید؛ مثلاً بخوابد غسل باطل می‌شود و نمی‌توان

۱. توضیح المسائل، م ۶۳۴.

۴۲ * احکام فقهی مورد ابتلا در سفر عتبات عالیات

با آن غسل نماز خواند، ولی برای زیارت تا پایان آن روز، همین غسل کافی است. (آیت الله مکارم)

استحباب نماز در حرم معصومین علیهم السلام

خواندن نماز در حرم ائمه علیهم السلام مستحب و نسبت به مساجد افضل است؛ بلکه در حدیث آمده نماز در کنار قبر امیرالمؤمنین علیه السلام برابر با دویست هزار نماز است. (آیات عظام: خامنه‌ای و صافی)

خواندن نماز در حرم ائمه علیهم السلام مستحب است، بلکه گفته شده بهتر از مسجد است و نیز در حدیث آمده نماز در کنار قبر امیرالمؤمنین علیه السلام برابر با دویست هزار نماز است. (آیت الله سیستانی)^۱

بهتر آن است که مقایسه بین حرم ائمه و مساجد نشود البته در کنار قبر امیرالمؤمنین علیه السلام برابر با دویست هزار نماز است. (آیت الله مکارم)

۱. توضیح المسائل جامع، م ۱۰۶۳.

حفظ حرمت حرم

نجس کردن حرم ائمه اطهار علیهم السلام حرام است و اگر یکی از اینها نجس شود و نجس ماندن آن بی‌احترامی باشد تطهیر آن واجب است، بلکه احتیاط واجب آن است که اگر بی‌احترامی هم نباشد آن را تطهیر نمایند. (آیات عظام: خامنه‌ای و صافی)

نجس کردن حرم ائمه اطهار علیهم السلام حرام است و اگر یکی از اینها نجس شود و نجس ماندن آن بی‌احترامی باشد تطهیر آن واجب است، بلکه احتیاط مستحب آن است که اگر بی‌احترامی هم نباشد آن را تطهیر نمایند. (آیت الله سیستانی)^۱

آلوده کردن حرم پیامبر صلی الله علیه و آله و امامان علیهم السلام اگر موجب هتک باشد حرام است و در این صورت تطهیر آن نیز واجب است، بلکه اگر بی‌احترامی هم نباشد احتیاط آن است که آن را تطهیر کنند. (آیت الله مکارم)

۱. توضیح المسائل، م ۸۹۰.

بردن مهر و قرآن و کتب ادعیه از مسجد و حرم

بردن مهر و قرآن و کتاب‌های دعای مساجد و حرم‌های مطهر جایز نیست و اگر کسی عمداً یا سهواً برده باشد باید به جای آن برگرداند.

محاذاً و یا مقدم بودن بر قبر امام علیه السلام در نماز

۱. انسان باید رعایت ادب را نماید و جلوتر از قبر امام علیه السلام نماز نخواند و اگر نماز خواندن بی احترامی باشد حرام است ولی باطل نیست. (آیت الله خامنه‌ای)
پشت کردن به قبر امام علیه السلام در صورتی که بی احترامی و هتک حرمت محسوب شود در نماز و غیرنماز حرام است و در هر صورت اگر قصد قربت حاصل شود نماز صحیح است. (آیت الله سیستانی)^۱

انسان باید رعایت ادب را نماید و بنابر احتیاط واجب جلوتر از قبر امام علیه السلام یا مساوی آن نماز نخواند و اگر نماز خواندن بی احترامی باشد حرام و باطل است. (آیت الله صافی)

۱. توضیح المسائل جامع، م ۱۰۴۵.

انسان باید رعایت ادب را نماید و جلوتر از قبر امام علیه السلام نماز نخواند و اگر نماز خواندن بی احترامی باشد حرام و باطل است. (آیت الله مکارم)

۲. اگر در نماز چیزی مانند دیوار بین شخص و قبر مطهر باشد که بی احترامی نشود اشکال ندارد، ولی فاصله شدن صندوق شریف ضریح و پارچه‌ای که روی آن افتاده کفایت نمی‌کند.

جاگرفتن برای نماز

۱. مسجد و حرم از اماکن مشترک و عمومی مسلمانان است که همه در استفاده از آن مساوی هستند. پس اگر شخصی قبل از دیگری جایی برای نماز یا عبادتی دیگر یا قرائت قرآن یا خواندن دعا در اختیار گرفت، دیگری نمی‌تواند آنجا را از او بگیرد. البته اگر شخص جایی از مسجد یا حرم را برای تلاوت قرآن و خواندن دعا اشغال نموده و شخص دیگری بخواهد در آنجا نماز بخواند و جای دیگری برای نماز خواندن نباشد یا بخواهد به جماعت ملحق

شود و جای دیگری برای فرادی خواندن نماز هست ولی برای شرکت در جماعت نیست، بر شخصی که قرآن یا دعا می خواند (بنابر احتیاط واجب) (آیت الله سیستانی^۱) واجب است جای خود را به نمازگزار بدهد. (آیات عظام خامنه‌ای و مکارم)

در حرم اولویت برای نماز جماعت نیست.

(آیت الله صافی)

و در مشاهد مشرفه زیارت و نماز زیارت مقدم

است. (آیت الله سیستانی)^۲

۲. کسی که در مسجد یا حرم نشسته است اگر دیگری جای او را غصب کند و در آنجا نماز بخواند بنابر احتیاط واجب باید دوباره نمازش را در محل دیگری بخواند. (آیات عظام خامنه‌ای، صافی و مکارم)

کسی که در مسجد یا حرم نشسته اگر دیگری جای او را غصب کند و در آنجا نماز بخواند نمازش

۱. منهاج الصالحین، ج ۲، م ۹۵۴.

۲. منهاج الصالحین، ج ۲، م ۹۵۹.

بخش دوم: احکام مختص به حرم * ۴۷

صحیح می‌باشد، هرچند گناه کرده است. (آیت الله

سیستانی)^۱

۳. گذاشتن اثاث مانند سجاده و عبا برای نشستن در حرم یا مسجد مانند نشستن است و صاحب آن حق اولویتی نسبت به آن مکان پیدا می‌کند و دیگران نمی‌توانند جای او را بگیرند ولی مثل مهر یا تسبیح که محل نماز خواندن و یا قسمت عمده آن را اشغال نمی‌کند حقی برای شخص ثابت ننموده و دیگران می‌توانند بردارند و در آن مکان نماز بخوانند. (آیات عظام: خامنه‌ای و صافی)

گذاشتن اثاث مانند سجاده و عبا برای نشستن در حرم یا مسجد مانند نشستن است و صاحب آن حق اولویتی نسبت به آن مکان پیدا می‌کند و دیگران نمی‌توانند جای او را بگیرند و در مثل مهر و تسبیح که قسمت عمده را اشغال نمی‌کند همان حکم جاریست. (آیات عظام: سیستانی و مکارم)^۲

۱. توضیح المسائل جامع، م ۱۰۲۵.

۲. منهاج الصالحین، ج ۲، م ۹۵۷.

۴. بین گذاشتن اثاث و بازگشتن شخص نباید فاصله زیاد باشد به طوری که آن مکان معطل بماند. پس اگر اثاثی بگذارد و برنگردد در صورتی که بدون برداشتن نتوان در آن محل نماز خواند دیگران می‌توانند آن را بردارند، ولی کسی که آنرا برمی‌دارد ضامن نگهداری آن است تا صاحبش برگردد.

۵. اگر شخصی که در جایی از مسجد یا حرم نشسته است، برخیزد و از آن محل صرف‌نظر کند، حتی اثاثی را که گذاشته بر ندارد، دیگران می‌توانند آنجا را بگیرند ولی تصرف در اثاث او جایز نیست، مثلاً نمی‌توانند بر سجاده او نماز بخوانند.

ورود جنب، حائض، نفساء و مستحاضه به حرم امه

معصومین علیهم‌السلام

۱. بنا بر احتیاط واجب توقف جنب و حائض و نفساء در حرم حرام است و مراد از حرم همان زیر گنبد متبرک و جایی است که به آن حرم و مشهد

بخش دوم: احکام مختص به حرم * ۴۹

شریف گفته می‌شود نه ساختمان‌های ملحق به آن و شبستان‌ها مگر جایی که عنوان مسجد داشته باشد. (آیات عظام: خامنه‌ای، سیستانی و صافی)

بنابر احتیاط واجب، توقف جنب و حائض و نفساء در حرم حرام است و مراد از حرم همان قسمت زیر گنبد است و به تعبیر دیگر از آخرین در که به حرم ملحق می‌شود حرم محسوب می‌شود. (آیت الله مکارم)

۲. عبور جنب و حائض از حرم ائمه معصومین علیهم‌السلام به طوری که از یک درب وارد و از درب دیگر خارج شوند اشکال ندارد. (آیات عظام: خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

بنابر احتیاط واجب ورود گرچه ورود و خروج باشد. (آیت الله صافی)

۳. ورود و توقف زن مستحاضه - حتی مستحاضه متوسطه و کثیره - در حرم ائمه معصومین علیهم‌السلام اشکال ندارد. (آیات عظام: خامنه‌ای، سیستانی و صافی)

ورود و توقف زن مستحاضه کثیره در صورتی که اعمال خود را انجام داده باشد، اشکال ندارد. (آیت الله مکارم)

سجده بر قبر امام معصوم علیه السلام

سجده کردن برای غیر خداوند متعال حرام است و بعضی از مردم که در آستانه در حرم امامان علیهم السلام پیشانی بر زمین می گذارند اگر به قصد سجده شکر خدای متعال باشد اشکال ندارد و گرنه حرام است (آیات عظام: خامنه‌ای و صافی) و گرنه مشکل است. (آیت الله سیستانی)^۱ و احتیاط واجب این است که در شرایط فعلی که موجب اتهام است از هرگونه سجده بر درگاه پرهیز کنند. (آیت الله مکارم)

تصرف در اموال اهدایی به حرم

تصرف در این اموال بدون کسب اجازه از متولی شرعی و مسئولین مربوطه جایز نیست. (آیات عظام: خامنه‌ای، صافی و مکارم)

جایز نیست. (آیت الله سیستانی)^۲

۱. توضیح المسائل، م ۱۰۷۶.

۲. دفتر معظم له.

بخش سوم:

احكام عزاداري

پوشیدن لباس سیاه در عزای اهل بیت علیهم السلام

پوشیدن لباس سیاه در عزای اهل بیت خصوصاً سیدالشهداء علیه السلام کراهت آن ثابت نیست، بلکه اگر برای تعظیم شعائر باشد، دارای اجر و ثواب خواهد بود (آیات عظام: خامنه‌ای و صافی) ولی نباید مدت طولانی ادامه یابد که از اهمیت آن کاسته شود. (آیت الله مکارم)

سیاه پوشیدن از مصادیق عرفی عزاداری بر حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام و سایر ائمه هدی علیهم السلام می‌باشد که امری مستحب بوده و به آن ترغیب اکید شده است. (آیت الله سیستانی)^۱

خواندن روضه‌های غیرواقعی و غیرمعتبر

اگر دروغ و موجب هتک و تمسخر باشد جایز نیست. (آیت الله خامنه‌ای) و در صورتی که مضمون

۱. استفتائات، سؤال ۱۷۵.

مناسبتی داشته باشد به عنوان احتمال وجود روایت در فلان کتاب مثلاً، خواندن آن جایز است. (آیت الله مکارم) اگر استناد، قطعی و موجب وهن نباشد اشکال ندارد. (آیت الله سیستانی)^۱
اگر دروغ باشد جایز نیست. (آیت الله صافی)

نقل مطالب بی‌مأخذ در عزاداری

نقل مطالب و وقایع در عزاداری‌ها بدون این که مستند به روایتی باشد و یا در تاریخ ثابت شده باشد وجه شرعی ندارد مگر آن که نقل آن به عنوان بیان حال به حسب برداشت متکلم بوده و علم به خلاف بودن آن نداشته باشد. (آیات عظام خامنه‌ای و مکارم) اگر استناد، قطعی و موجب وهن نباشد اشکال ندارد. (آیت الله سیستانی)^۲
نقل مطالب و وقایع کذب در عزاداری جایز نیست.
(آیت الله صافی)

۱. دفتر معظم له.

۲. دفتر معظم له.

کیفیت عزاداری اهل بیت علیهم السلام

عزاداری به صورت سنتی اشکال ندارد ولی از اعمال و رفتارهایی که موجب وهن مذهب می‌شود، باید اجتناب شود. (آیات عظام: خامنه‌ای، صافی و مکارم)

سینه‌زنی و گریه کردن و سیلی زدن به صورت هرچند شدید باشد اگر به خاطر حزن و ناراحتی بر حضرت سیدالشهداء علیه السلام باشد داخل در عنوان جزع و بکاء بر آن حضرت است که در روایات معتبره آن را مستحب و موجب تقرب به سوی خداوند متعال می‌شمارند به شرطی که خوف ضرر کلی به نفس در بین نباشد. (آیت الله سیستانی)^۱

استفاده از آلات موسیقی در عزاداری

استفاده از آلات موسیقی مناسب با عزاداری سالار شهیدان نیست و شایسته است مراسم عزاداری به همان صورت متعارفی که از قدیم متداول بوده، برگزار شود. (آیات عظام: خامنه‌ای و مکارم)

۱. استفتائات، سؤال ۱۷۴.

اگر به نحوی که مناسب مجالس لهو و لعب است نباشد اشکال ندارد. (آیت الله سیستانی)^۱
استفاده از آلات موسیقی جایز نیست و مناسب با عزاداری سالار شهیدان نیست و شایسته است مراسم عزاداری به همان صورت متعارفی که از قدیم متداول بوده برگزار شود. (آیت الله صافی)

برهنه شدن در عزاداری

مناسب و شایسته است در عزاداری بدن را برهنه نکنند و طبق شیوه مرسوم و سنتی با لباس انجام گیرد. (آیت الله خامنه‌ای)
این کار فی نفسه اشکال ندارد، ولی نگاه کردن زنان به اندام برهنه مردان یا به عکس و فیلم مربوط به آن بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. (آیت الله سیستانی)^۲
برهنه شدن و سینه زنی در صورتی که نامحرمی ناظر و شاهد نباشد و مستلزم مفسده نباشد اشکالی ندارد. (آیت الله صافی)

۱. دفتر معظم له.

۲. استفتائات، سؤال ۱۷۶.

با توجه به اینکه برهنه شدن در شرایط فعلی موجب وهن است از آن پرهیز و از لباس‌های مخصوص سینه‌زنی استفاده کنند. (آیت الله مکارم)

عزاداری و رعایت حال مردم

اگرچه اقامه مراسم عزاداری و شعائر دینی در زمان‌های مناسب از بهترین کارها و جزو مستحبات مؤکد است، ولی واجب است برگزارکنندگان مراسم و عزاداران تا حد امکان از اذیت و ایجاد مزاحمت برای مردم پرهیزند. (آیت الله خامنه‌ای)

اگر مزاحمت برای دیگران نباشد مانعی ندارد. (آیت الله سیستانی)^۱

اگرچه اقامه مراسم عزاداری و شعائر دینی در زمان‌های مناسب از بهترین کارها و جزء مستحبات مؤکد است، ولی لازم است برگزارکنندگان مراسم و عزاداران مراقب باشند کسی مورد اذیت و آزار واقع نشود. (آیت الله صافی)

۱. دفتر معظم‌له.

اگرچه اقامه مراسم و شعائر دینی در زمان‌های مناسب از بهترین کارها و جزو مستحبات موکد است ولی واجب است برگزارکنندگان مراسم و عزاداران از ایجاد مزاحمت برای مردم بپرهیزند. (آیت الله مکارم)

استفاده از علم در عزاداری

استفاده از علم در عزاداری سیدالشهداء علیه السلام فی نفسه اشکال ندارد، ولی نباید این امور جزء دین شمرده شود. (آیت الله خامنه‌ای)

فی نفسه اشکال ندارد. (آیات عظام: سیستانی^۱ و صافی) استفاده از علم اشکالی ندارد، ولی از علامت‌های سنگین که موجب ضرر و زیان است، پرهیز شود. (آیت الله مکارم)

بلند کردن صدای بلندگوهای هیئت عزاداری

اگر موجب اذیت و مزاحمت دیگران گردد جایز نیست. (آیات عظام: خامنه‌ای، سیستانی^۲ و مکارم)

۱. دفتر معظم له.

۲. دفتر معظم له.

بخش سوم: احکام عزاداری * ۵۹

به طور متعارف در زمان مناسب اشکالی ندارد. (آیت
الله صافی)

تمثال معصومین علیهم السلام

انتساب این عکس‌ها به حضرات معصومین علیهم السلام ثابت نیست، اگرچه هتک حرمت آن هم جایز نمی‌باشد، (آیات عظام: خامنه‌ای و صافی) ولی با توجه به اینکه نام معصومین به آنها نهاده می‌شود و آنها را احترام کنند. (آیت الله مکارم)
اگر هتک نباشد اشکال ندارد. (آیت الله سیستانی)^۱

دورانداختن عکس اماکن متبرکه

اگر بی‌احترامی محسوب شود، جایز نیست.

غلو در مداحی

گفتن جملات غلوآمیز جایز نیست و باید از ترویج مداحانی که اهل غلو هستند و نیز از جلسات آنها پرهیز شود. (آیات عظام: خامنه‌ای، صافی و مکارم)

۱. دفتر معظم له.

تکرار بعضی عبارات ادعیه

فی نفسه و بدون قصد ورود، مانع ندارد گرچه خوب است ادعیه و زیارات را همان گونه که وارد شده، قرائت کنند. (آیات عظام: خامنه‌ای، صافی و مکارم) اشکال ندارد. (آیت الله سیستانی)^۱

سخنان تفرقه‌انگیز

هرگونه گفتار یا کردار و رفتاری که (بر خلاف تقیه باشد) (آیت الله صافی) و در زمان حاضر سوژه و بهانه به دست دشمن بدهد و یا موجب اختلاف و تفرقه بین مسلمین شود شرعاً حرام مؤکد است. (آیات عظام: خامنه‌ای، صافی و مکارم) اگر موجب اثاره فتنه باشد جایز نیست. (آیت الله سیستانی)^۲

۱. دفتر معظم له.

۲. دفتر معظم له.

مداحی بانوان

مداحی زن در جایی که می‌داند نامحرم صدای او را می‌شنود و موجب جلب توجه و تهییج نامحرم و یا مفسده دیگری گردد جایز نیست. (آیات عظام: خامنه‌ای و صافی)

اگر صدای زن به گونه‌ای است که عادتاً موجب تهییج نامحرم شده در صورتی که زن احراز نماید که نامحرم می‌شنود جایز نیست وگرنه اشکال ندارد. (آیت‌الله سیستانی)^۱

مداحی زن در جایی که می‌داند نامحرم صدای او را می‌شنود اشکال دارد. (آیت‌الله مکارم)

اختلاط زن و مرد هنگام زیارت

اگر مستلزم مفسده و یا خوف ارتکاب گناه در آن باشد جایز نیست. (آیات عظام: خامنه‌ای، صافی و مکارم)
فی حد نفسه مانع ندارد. (آیت‌الله سیستانی)^۲

۱. سایت عربی معظم له.

۲. دفتر معظم له.

هدایای مردمی به عزاداری

۱. چنانچه در نوع مصرف آن به مسئول هیئت یا حسینیه اختیار کامل داده شده باشد طبق اختیار تام در عزاداری مصرف می شود.

۲. اگر مورد مصرف مشخص شده باشد (مثل هزینه چای، مداح و...) فقط طبق مورد مصرف باید هزینه شود.

و اگر اموال باقی می ماند و مصرف نمی شود در صورتی که اختیار تام در مصرف نداشته باشند:

الف) دسترسی به اهدا کننده ندارند باید از صاحبان آنها اجازه و رضایت بگیرند تا در موردی که مد نظر دارند مصرف کنند. (آیات عظام: خامنه ای و مکارم)

ب) دسترسی به اهدا کننده ندارند، باید آن را صدقه بدهند، مگر آن که یقین کنند در مورد مخصوص راضی به مصرف است که در این صورت باید در همان مسیر صرف شود. (آیت الله خامنه ای)

بختن سوم: احکام عزاداری * ۶۳

در صورتی که دسترسی به صاحبش نیست می‌توانند آنرا در موارد مشابه مصرف کنند. (آیت الله مکارم)

اموال و هدایایی که برای عزاداری سیدالشهداء علیه السلام جمع می‌شود ظاهر آن است که از صدقاتی محسوب می‌شود که شرط شده در جهت معینی صرف شود و مالک قبلی نسبت به آن حقی ندارد و اگر باقی ماند و صرف نشد احتیاط آن است که در موردی که اقرب و مشابه به آن جهت است صرف شود مگر آنکه اهداء کننده، گیرنده مال را به منزله وکیل از جانب خودش بداند. (آیت الله سیستانی)^۱

چنانچه در نوع مصرف آن به مسئول هیئت یا حسینیه اختیار کامل داده شده باشد می‌توان آن را طبق اختیار تام در عزاداری مصرف نمود.

الف) در صورتی که دسترسی به اهدا کننده دارند باید از صاحب آنها اجازه و رضایت بگیرند تا در موردی که مد نظر اوست، مصرف کنند.

۱. منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۵۷۸.

۶۴ ✨ احکام فقهی مورد ابتلا در سفر عتبات عالیات

ب) در صورتی که دسترسی به اهدا کننده ندارد،
باید آن را در همان مورد که می‌داند راضی به مصرف
است صرف نمود. (آیت الله صافی)

خاتمه

احکام نذر

۱. در نذر باید صیغه خوانده شود و لازم نیست که به عربی خوانده شود پس اگر بگوید **لله علی ان اعطی عشرة الاف الی حرم الحسین** یا معنای آن را بگوید: «برای خدا بر عهده من است که ده هزار تومان به حرم امام حسین **علیه السلام** بدهم» نذر او صحیح است و باید مطابق آن عمل کند. بنابراین اگر صیغه نذر نخوانده باشد، عمل به آن واجب نیست. (آیات عظام: خامنه‌ای، سیستانی و صافی) و اگر بگوید برای خدا نذر کردم چنین کنم، بنابر احتیاط واجب باید عمل کند. (آیت الله سیستانی)^۱ کافی است در صیغه نذر بگوید: «نذر می‌کنم فلان کار را انجام دهم.» (آیت الله مکارم)

۲. کاری را می‌تواند نذر کند که انجام دادن آن برای او ممکن باشد. بنابراین کسی که نمی‌تواند پیاده به نجف یا کربلا برود اگر نذر کند پیاده برود نذر او صحیح نیست.

۱. توضیح المسائل، م ۲۶۵۸.

۳. اگر نذر کند کاری را انجام دهد، باید همان‌طور که نذر کرده عمل کند. پس اگر نذر کند روز اول ماه به زیارت برود، اگر روز قبل یا بعد از آن برود کفایت نمی‌کند و به نذر عمل نشده است.

۴. اگر نذر کند که به زیارت یکی از امامان علیهم‌السلام برود اگر به زیارت امام دیگری برود کافی نیست و اگر به واسطه عذر نتواند آن امام را زیارت کند چیزی بر او واجب نیست.

۵. کسی که نذر کرده به زیارت برود و غسل زیارت و نماز آن را نذر نکرده، لازم نیست غسل و نماز را انجام دهد.

۶. اگر برای حرم یکی از امامان علیهم‌السلام یا امامزادگان، چیزی نذر کند باید آن را به مصارف حرم - از قبیل فرش - برساند اما اگر نتواند به این مصارف برساند به متولیان این امور مراجعه نماید تا صرف در مصارف شرعی (مربوط به آن حرم (آیت الله صافی)) شود. (آیات عظام: خامنه‌ای و مکارم)

اگر برای حرم یکی از امامان علیهم‌السلام یا امامزادگان چیزی نذر کند باید آن را به مصارف حرم برساند؛ از

قبیل فرش و اگر ممکن نشد یا آن حرم به کلی بی‌نیاز بود در راه کمک زوار مستمند آن حرم مصرف نماید.
(آیت الله سیستانی)^۱

۷. اگر چیزی را نذر خود امام علیه السلام یا امامزاده کند اگر مصرف معینی را قصد کرده، باید به همان مصرف برساند و اگر مصرف معینی را قصد نکرده به فقیران و زائران بدهد یا مسجد و مانند آن را بسازد و ثواب آن را به آن امام علیه السلام یا امامزاده هدیه کند. (آیات عظام: خامنه‌ای، صافی و مکارم)

اگر چیزی را نذر خود امام علیه السلام یا امامزاده کند اگر مصرف معینی را قصد کرده، باید به همان مصرف برساند و اگر مصرف معینی را قصد نکرده باید به مصرفی برساند که نسبتی با آن حضرت داشته باشد مثلاً بر زوار فقیر او صرف نماید یا به مصارف حرم او برساند و یا در امری که موجب اعلائی نام اوست صرف کند. (آیت الله سیستانی)^۲

۱. توضیح المسائل، م ۲۶۷۹.

۲. توضیح المسائل، م ۲۶۸۰.

۸. اگر مورد نذر مقید به زمان خاصی است و عمداً آن را ترک نماید، کفاره واجب است و اگر غیر از نماز و روزه بود، قضای آن واجب نیست.

۹. اگر مورد نذر مقید به زمان خاصی نیست جایز است تأخیر آن تا زمانی که گمان به فرارسیدن مرگش کند، به تأخیر بیندازد و در این صورت تأخیر آن جایز نیست. (آیات عظام: خامنه‌ای و صافی) و احتیاط آن است که زمان زیادی به تأخیر نیفتد. (آیت الله مکارم)

تأخیر تا زمانی جایز است که سستی در انجام واجب محسوب نشود. (آیت الله سیستانی)^۱

۱۰. اگر کسی تخلف از نذر نماید، باید ده فقیر را اطعام کند یا آنان را لباس بپوشاند و در صورتی که مقدور نباشد سه روز پیاپی روزه بگیرد. (آیات عظام: خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

کفاره تخلف نذر مانند کفاره افطار عمدی روزه رمضان (۶۰ روز روزه یا اطعام ۶۰ مسکین) است. (آیت الله صافی)

۱. منهج الصالحین، ج ۳، م ۷۳۷.

اجازه شوهر برای نذر زن

اگر شوهر حضور دارد باید بنا بر احتیاط نذر زن با اجازه او باشد. (آیت الله خامنه‌ای)

نذر زن بدون اجازه قبلی یا بعدی شوهر در آنچه با حق استمتاع او منافات دارد صحیح نیست، حتی اگر قبل از ازدواج نذر کرده باشد و صحت نذر زن در اموالش بدون اذن شوهر محل اشکال است. پس باید رعایت احتیاط بشود، مگر در حج و زکات و صدقه و احسان به پدر و مادر و صلّه رحم. (آیت الله سیستانی)^۱

اقوی آن است که انعقاد نذر زن متوقف بر اذن شوهر است. (آیت الله صافی)

نذر زن اگر مزاحم حق شوهر نباشد اجازه او لازم نیست. (آیت الله مکارم)

نذر روزه در سفر

نذر روزه مستحبی در مسافرت اشکال ندارد و لکن احتیاط آن است که این نذر قبل از سفر انجام گیرد. (آیت الله خامنه‌ای)

۱. توضیح المسائل، م ۲۶۶۱.

اگر فرد نذر کند روزی را چه معین و چه غیرمعین روزه مستحبی بگیرد، نمی‌تواند آنرا در سفری که نماز در آن شکسته است به جا آورد؛ مگر آنکه نذر روزه معین باشد و در نیت نذر لحاظ کرده باشد که روزه در سفر انجام دهد یا آنکه چه مسافر باشد و چه مسافر نباشد روز بگیرد. (آیت الله سیستانی)^۱

نذر روزه مستحبی در مسافرت صحیح نیست و لکن اگر این نذر قبل از سفر باشد که فلان روز را روزه بگیرد اگرچه در سفر باشد، اشکال ندارد. (آیت الله صافی)
نذر روزه در مسافرت در هیچ صورت جایز نیست.
(آیت الله مکارم)

احکام مساجد و مسجد کوفه

۱. نماز خواندن در مسجد مستحب است، بلکه حاضر نشدن در مسجد، برای همسایگان مسجد در صورتی که عذری نباشد کراهت دارد.

۱. توضیح المسائل جامع، م ۲۱۱۳.

۲. مستحب است دو رکعت نماز به قصد تحیت و احترام به مسجد خوانده شود و اگر نماز واجب یا مستحب دیگری هم خوانده شود کفایت می‌کند.

۳. ثواب نماز در مسجد جامع کوفه، معادل هزار نماز است.

۴. توقف جنب حائض و نفساء در مسجد حرام است ولی عبور از آن به طوری که از یک درب وارد و از درب دیگر بیرون برود اشکال ندارد.

زیارت قبور

۱. زیارت قبور مؤمنین مستحب است و روزهای دوشنبه، پنج‌شنبه و صبح‌شنبه ثواب بیشتری دارد.

۲. هنگام زیارت اهل قبور مناسب است این امور انجام گیرد:

سلام دادن به این عبارت:

«السَّلَامُ عَلَى أَهْلِ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رَحِمَ اللَّهُ الْمُتَّقِدِينَ
مِنْكُمْ وَ الْمُتَأَخِّرِينَ وَ إِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ.»
رو به قبله نشستن و گذاشتن دست بر قبر.

خواندن هفت مرتبه سوره قدر.
خواندن سوره حمد، ناس، فلق و آیه الکرسی هر
کدام سه مرتبه و سوره یاسین.

خواندن: السَّلَامُ عَلَى أَهْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِنْ أَهْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا
اللَّهُ يَا أَهْلَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ بِحَقِّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ كَيْفَ وَجَدْتُمْ قَوْلَ
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ بِحَقِّ لَا إِلَهَ إِلَّا
اللَّهُ اغْفِرْ لِمَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاحْشَرْنَا فِي زُمْرَةِ مَنْ قَالَ لَا
إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيَّ وَوَلِيَّ اللَّهِ.

احکام تربت

۱. خوردن تربت حسینی به قصد استشفای اشکال ندارد.
(قدر متیقن تربت قبر شریف و ملحقات عرفی آن
است.) (آیت الله خامنه‌ای)

خوردن کمی از تربت سیدالشهداء برای استشفای به
مقدار یک نخود متوسط جایز است و اگر آن را از
خود قبر مقدس یا اطراف آن بردارند هر چند تربت
امام حسین علیه السلام بر آن صدق کند بنا بر احتیاط واجب
باید در مقداری از آب و مانند آن حل نمایند که

مستهلك شود و بعداً آن آب را بیاشامند و همچنین این احتیاط را باید رعایت کرد در موردی که اطمینان نباشد که تربت از قبر مقدس آن حضرت است و بینه‌ای هم بر آن شهادت ندهد. (آیت الله سیستانی)^۱

خوردن تربت حسینی به قصد استشفای اشکال ندارد. (قدر متیقن تربت قبر شریف و اطراف آن است.) (آیت الله صافی) روش صحیح خوردن تربت آن است که اندکی (مثلاً به اندازه یک عدس) در مقداری آب حل کنند و افراد مختلف هر کدام، کمی از آن را بنوشند. (آیت الله مکارم)

۲. در حال نماز سجده بر تربت امام حسین علیه السلام مستحب است.

۳. بر آوردن کام نوزادان با تربت امام حسین علیه السلام مستحب است.

۴. بی‌احترامی به آن، مانند نجس کردن آن جایز نیست.

۵. مستحب است هنگام دفن میت، مقداری تربت همراه او گذاشته شود و با حنوط او نیز مخلوط گردد.

۱. توضیح المسائل، م ۲۶۴۵.

۶. بوسیدن و بوئیدن تربت امام حسین علیه السلام مستحب است و حتی دست کشیدن بر آن و مالیدن بر سایر اعضای بدن نیز ثواب دارد.

رعایت قوانین و مقررات

الف) در ایران

رعایت قوانین و مقررات نظام اسلامی واجب است.

ب) در خارج از ایران

رعایت قوانین و مقرراتی که برای حفظ نظم اجتماع وضع شده است لازم است. (آیات عظام: خامنه‌ای و مکارم) اگر قانونی برای مصلحت عموم لازم باشد مخالفت با آن جایز نیست. (آیت الله سیستانی)^۱

الف) در ایران

رعایت قوانین و مقررات مشروع نظام اسلامی لازم است.

ب) در خارج از ایران

۱. سایت رسمی معظم له.

رعایت قوانین و مقررات مشروع که برای حفظ نظم اجتماع در بلاد اسلامی وضع شده است، لازم است. (آیت الله صافی)

کمک به متکدیان

اگر کمک به متکدیان ترویج دروغ، بیکاری و تکدی‌گری و تخلف از قانون باشد باید از آن اجتناب شود، و انسان می‌تواند به مؤسسات مورد اطمینان که در این زمینه فعال هستند کمک کنند. (آیت الله خامنه‌ای) و یا به اشخاصی که می‌شناسند واقعاً نیازمندند یا ظاهر آنها دلالت بر نیاز دارد کمک کنند. (آیت الله مکارم)

فی حد نفسه اشکال ندارد. (آیت الله سیستانی)^۱

اگر کمک به متکدیان موجب ترویج دروغ و تکدی‌گری باشد باید از آن اجتناب شود. (آیت الله صافی)

اشیای پیدا شده

۱. اگر صاحب آن معلوم نیست و نشانه‌ای ندارد که بتواند صاحب آن را پیدا نماید چنانچه قیمت آن به

۱. دفتر معظم له.

۱۲/۶ نخود نقره سکه دار می رسد بنا بر احتیاط واجب از طرف صاحبش به فقیر صدقه بدهد. (آیت الله خامنه‌ای) می تواند آنرا برای خود بردارد، ولی احتیاط مستحب آن است که آنرا از طرف صاحبش به فقرا صدقه بدهد و از این قبیل است پولی که علامت ندارد. (آیت الله سیستانی)^۱

اگر صاحب آن معلوم نیست و نشانه‌ای ندارد که بتواند صاحب آنرا پیدا نماید بنا بر احتیاط واجب از طرف صاحبش به فقیر غیر سید صدقه بدهد. (آیت الله صافی) اگر نشانه‌ای ندارد که با آن صاحبش معلوم شود (مانند یک اسکناس هزار تومانی) بنا بر احتیاط از طرف صاحبش آنرا صدقه بدهد و اگر مال مهمی باشد احتیاط آن است که از حاکم شرع اجازه بگیرد. (آیت الله مکارم)

۲. اگر مالی را که نشانه دارد و قیمت آن به ۱۲/۶ نخود نقره سکه دار می رسد و از پیدا نمودن صاحب آن ناامید باشد می تواند آن را از طرف صاحبش صدقه بدهد. (آیات عظام: خامنه‌ای، صافی و مکارم)

۱. توضیح المسائل، م ۲۵۸۲.

اگر مالی را که نشانه دارد و قیمت آن به یک درهم می‌رسد در جایی پیدا کند که معلوم است به واسطه اعلان صاحب آن پیدا نمی‌شود باید از روز اول آن را از طرف صاحبش به فقرا با اذن حاکم شرعی - بنا بر احتیاط واجب - صدقه بدهد و نباید صبر کند تا سال تمام شود. (آیت الله سیستانی)^۱

۳. اگر کفش‌های انسان گم بشود نمی‌تواند کفش‌هایی را که در محل است بردارد، مگر بداند که مالک آن راضی است یا از آن اعراض کرده است.

محاذات و یا مقدم بودن زن بر مرد در نماز

بنا بر احتیاط واجب لازم است بین زن و مرد در حال نماز حداقل یک وجب فاصله باشد و در این صورت اگر زن و مرد محاذی بایستند یا زن جلوتر از مرد بایستد نماز هر دو صحیح است. (آیت الله خامنه‌ای)

بنا بر احتیاط لازم زن عقب‌تر از مرد بایستد اقلأً به مقداری که جای سجده او برابر جای دو زانوی مرد در حال سجده باشد. (آیت الله سیستانی)^۲

۱. توضیح المسائل، م ۲۵۹۱.

۲. توضیح المسائل، م ۸۷۲.

فاصله لازم نیست و اگر زن و مرد محاذی بایستند و یا زن جلوتر از مرد بایستند نماز هر دو صحیح است.

(آیت الله صافی)

در حرم‌های مطهر و هر جای دیگر محل ایستادن زن در نماز حداقل باید یک وجب عقب‌تر از مرد باشد در غیر این صورت کسی که ابتدا نماز را شروع کرده نمازش صحیح و نماز فرد دوم باطل است، ولی در مواردی که مکان شلوغ است و رعایت این شرط ممکن نیست انجام آن لازم نمی‌باشد. (آیت الله مکارم)

احکام بانوان

۱. حیض کمتر از سه روز و بیشتر از ده روز نمی‌شود و باید سه روز اول حیض پشت سر هم باشد، ولی لازم نیست در تمام سه روز خون بیرون بیاید، بلکه اگر لحظه‌ای بیرون آمد و بعد از آن در باطن خون باشد کافی است.

۲. اگر خانمی بعد از تمام شدن عادت، خون ببیند و از ده روز تجاوز نکند، حکم حیض را دارد.

۳. استفاده از قرص و آمپول جلوگیری برای بانوان اگر ضرر قابل توجهی بر آن مترتب نشود، اشکال ندارد.
۴. لکه‌های خونی که بعد از استفاده از قرص و غیر آن به وجود می‌آید و سه روز (هرچند در باطن) استمرار ندارد حکم استحاضه را داشته و برای عبادات باید به وظیفه مستحاضه عمل شود.

۵. اگر سه روز پشت سر هم خون ببیند و پاک شود چنانچه دوباره خون ببیند و روزهایی که خون دیده و در وسط پاک بوده روی هم از ده روز بیشتر نشود روزهایی هم که در وسط پاک بوده حیض است.
(آیت‌الله خامنه‌ای)

در ایام پاکی وسط بنا بر احتیاط واجب بین تروک حائض و عبادات مستحاضه جمع کند. (آیات عظام: سیستانی و صافی)

ایام پاکی وسط حکم حیض را ندارد و عبادات در آن صحیح واقع می‌شود. (آیت‌الله مکارم)

۶. تعیین سن یائسگی محل تأمل و احتیاط است و بانوان می‌توانند در این مسئله به مجتهد جامع الشرایط دیگری مراجعه نمایند. (آیت الله خامنه‌ای)

خونی را که زنان پس از تمام شدن شصت سال قمری می‌بینند حکم حیض را ندارد و زن در فاصله پنجاه تا شصت سالگی چه قرشیه باشد چه غیر قرشیه حیض می‌بیند هر چند احتیاط مستحب این است، زن‌هایی که قرشیه نیستند در این فاصله در مواردی که قبل از این سن حیض به حساب می‌آید کارهایی که بر حائض حرام است ترک کنند و وظایف مستحاضه را نیز انجام دهند. (آیت الله سیستانی)^۱

سن یائسگی زنان غیر سیده پنجاه سال و زنان قرشیه شصت سال است. (آیت الله صافی)

اولاً این مسأله مربوط به خون‌های مشکوک است و اگر بعد از پنجاه سال خونی که می‌بیند تمام صفات حیض را داشته باشد حیض است. ثانیاً آنچه در روایات آمده زنان قرشی است نه مطلق سادات و

۱. توضیح المسائل، م ۴۳۳.

بنی هاشم و قریش قبیله‌ای است از عرب؛ پس حکم شصت‌سالگی مخصوص زنانی است که عرب هستند و از قبیله قریش در حالی که در عرف، زنان سیده ایرانی را عرب نمی‌گویند چه رسد به قریشی. و تفاوت است بین بنی هاشم یعنی از نسل هاشم بودن با از نژاد قریش و جزء قبیله قریش بودن. فی المثل کسی که جد اعلائی وی ترک بوده، ولی چندین پشت او فارس هستند به او ترک گفته نمی‌شود.

تذکر: آنچه در مورد قبیله قریش گفته می‌شود تعبد نیست، بلکه طبیعت آنها این است که زنانشان تا شصت سالگی بارور می‌شوند و زنی که اجدادش عجم است و طبیعتش عوض شده احکام آنها در مورد او جاری نمی‌شود. البته اکنون هم در میان اعراب قبیله قریش موجود است. (آیت الله مکارم)

۷. اگر رحم زنی را در اثر بیماری و عمل جراحی بردارند و خون ببیند اگر خون جراحات باشد مثل سایر خون‌هایی است که از جراحی می‌باشد و در غیر این صورت ممکن است خون حیض یا استحاضه باشد. (آیت الله صافی)

در صورتی که رحم آنها را به طور کامل برداشته باشند خونی که می‌بینند عادت محسوب نمی‌شود و حکم خون زخم و مانند آن را دارد و برای نماز شستن آن خون‌ها کافی است. (آیات عظام: خامنه‌ای، سیستانی^۱ و مکارم)

۸. مستحب است زن حائض در وقت نماز خود را از خون پاک کند و پنبه و دستمال را عوض نماید و وضو بگیرد و در جای نماز رو به قبله بنشیند و مشغول ذکر و دعا و صلوات و تلاوت قرآن شود و در این وقت تلاوت قرآن کراهت ندارد.

۹. سجده زیارت عاشورا برای حائض اشکال ندارد.
۱۰. خواندن آیات سجده در سوره‌هایی که سجده واجب دارند بر حائض جایز نیست و نسبت به غیر آن کراهت دارد. (آیات عظام: خامنه‌ای، سیستانی و صافی)

خواندن آیات سجده در سوره‌هایی که سجده واجب دارند بر حائض جایز نیست و نسبت به غیر آن بیش از هفت آیه خواندن ثواب کمتری دارد. (آیت الله مکارم)

۱. توضیح المسائل جامع، م ۴۷۴.